

För självklart får det effekter. Att Teaterförbundet och Svensk Scenkonst gör samma analys, att det är krisläge för stora delar av svensk scenkonst, går inte bara att slå bort som strategisk positionering. För åtskilliga teatrar handlar det om överlevnad. En del av politiken måste tillåtas vara reaktiv, saker kan förändras snabbare än Kulturdepartementet planerat och då måste åtgärder sättas in utan att en utredning först tillsatts.

Nu kommer vi att ha åtminstone tre år utan egentlig politisk riktning i kulturfrågorna, allt för att avvakta en utredning som sedan ska ut på remissrunda och som därefter möjligen kan omsättas i nya förslag. Tidigast i höstpropositionen 2009 kommer en ny sammanhållen kulturpolitik att artikuleras. Fram till dess kommer det mest att handla om slumpartade ingripanden av den typ som Världskulturmuseet drabbats av (se GP 19.4 2008).

I debatter och intervjuer har kulturminister Lena Adelsohn Liljeroth gång på gång motat frågan om varför hon inte varit mer framgångsrik i förhandlingarna med finansminister Anders Borg. Adelsohn Liljeroth vill ta ansvar för Sverige och då kan man inte bara titta på sitt eget departement och så vidare. Det är en problematisk hållning. Politik handlar om prioriteringar, men med en fackminister som tycker att det är viktigare att staten har ett överskott på långt över hundra miljarder än att förbättra villkoren för landets kulturutövare och kulturkonsumenter, finns det inte särskilt mycket positivt att hoppas på de närmaste åren.

Anna Wallander är frilansande skådespelerska. Senast sedd tillsammans med Staffan Westerberg och Monica Stenbeck i Richard Günthers uppsättning av »Bländverk« på Teater Giljotin i Stockholm. Fick stor uppmärksamhet för sin tolkning av Snövit i Elfride Jelinecks »Prinsessdramer« på teater Galeasen i Stockholm 2004. Anna Wallander har också arbetat bl a vid Dramaten, Riksteatern och medverkat i ett flertal filmer.

KRIS

Anna Wallander, frilansande skådespelerska

Jag har lyckan att arbeta med något jag brinner för och älskar. Jag är frilansande skådespelare.

Ofta möter jag människor som säger »Vad kul, tänk att få arbeta med att leka hela dagarna!« Och det är det ju.

Jag möts också ofta av en bild, eller en idé, om teatern och filmen som väldigt glamorös. Och det är den ju sällan.

Det är hårt arbete och väldigt lite glamour. Det är ingen som ser att man svettas och fryser, får mens och finnar under en filminspelning. Eller alla nervösa utbrott innan en föreställning, att någon i ensemblen just hämtat på dagis och att barnen sitter i logen hela föreställningen sura, trötta och hungriga. Sånt ser aldrig en publik och det ska den inte heller.

Så här ser det ut för mig

Men nu ska jag för en gångs skull försöka beskriva hur det faktiskt ser ut för mig.

Jag är alltså frilans. Det betyder att jag inte är fast anställd på någon teater, eller har något långtidskontrakt. Jag är heller inte med i Teater-Alliansen, det är det bara ungefär 100 personer som är. Mina arbets-

tider är oftast mycket längre än 40 timmar i veckan, och lönen sällan i nivå med mina behov. Ibland är jag arbetslös, ibland dubbelarbetar jag. Ekonomin åker jojo. Jag kan inte planera långt i förväg, det kan ju dyka upp ett jobb. Betald semester har jag bara haft en gång. Jag kan inte sjukskriva mig för försäkringskassans regler är inte anpassade för ett frilansliv. I perioder mellan anställningar går jag på A-kassa. För att hålla min yrkesnivå uppe tar jag olika yrkestränande kurser, som jag bekostar själv.

Men, när jag väl får en anställning vet jag att jag är handplockad, arbetsgivaren vill verkligen ha mig och det är ju stimulerande. Och jag kan fritt välja att ta anställningen eller avstå.

Mina arbetssituationer ser väldigt olika ut. Ibland är det någon av institutionerna som Dramaten, Riksteatern eller Stadsteatern. Då får jag lite bättre betalt, pension räknas in, jag skulle rent teoretiskt kunna sjukskriva mig (med det gör ingen i min bransch), och om det blir dåliga recensioner har jag ändå ett helt teaterhus i ryggen som stöttar mig. Arbetstiderna hålls och slakten är nöjd. Det blir inga kommentarer som »Vad är det för något? Vad sa du, Gale... va?« Och andra sidan är det mer hierarkiskt och jag är mindre medbestämmande. Och jag har ingen aning om vem som gör affischen eller säljer biljetter, om jag inte vill få fribiljetter förstås. Och jag blir otroligt omhändertagen av påklädare och maskörer.

Mer medbestämmande

På någon av de fria grupperna, där jag oftast arbetar, ser det lite annorlunda ut. Jag har oftast diskuterat pjäsen långt innan repetitionsstart, ibland har jag själv kommit med pjäsen till teatern. Vid kollationering finns ofta inte en scenografimodell, och kostymerna är inte ens påtänkta annat än som lösa idéer. Texten vi läser vid kollationering är ofta väldigt olik det färdiga resultatet, ibland finns inte ens en text. Hela föreställningen uppstår i en gemensam process. Jag känner alla mina medarbetare, allt från affischerare till chefen. Det är intimt. Detta medför naturligtvis ett högre engagemang. Jag har ju ingen att skylla på om vi misslyckas, utan är alltid ansvarig för mina val och hur jag

hanterat mig själv och mina medarbetare. Gör jag bort mig får jag ingen anställning på ett tag. Kommer det ingen publik har jag eventuellt gjort en felsatsning och kan inte skylla på någon teaterchef.

Den konstnärliga processen, däremot, är densamma. Den är alltid utmanande, läskig och fantastisk, bara sällan tråkig, och aldrig enahanda. Den är oförutsägbar. Ingen kan på förhand säga vilken produktion som lyckas eller inte. Man kan försöka gissa men det hjälper inte. Ibland blir det fel, ibland rätt, men fruktansvärt roligt när det någon gång lyckas, konstnärligt och publikt.

Konst och vetenskap

På så sätt kan man likna konstnärliga processer med vetenskapliga. Bakom all lyckad forskning ligger väldigt många misslyckanden, det är så man kommer fram till hållbara resultat. Och det är precis på samma sätt med konst. För att forskning ska kallas vetenskaplig krävs det att den utförs av flera, från olika håll komna forskare, som dessutom är oberoende. Det vill säga inte har ett företag med enbart vinstintresse som beställare. Det samma gäller konsten. Om vi i vårt land vill ha konst och kultur värd namnet måste den utövas av konstnärer med olika syn, olika uttryck, vara bred och den måste vara oberoende av vinstintresse. Men kvaliteten då, kanske någon säger. Det är ingen fara, precis som i forskning rensar konsten liksom ut sig själv. Om vi inte har en publik kan vi inte spela. Misslyckad forskning går heller inte att använda. Men vad den lyckade forskningen bygger på är just dessa tusentals misslyckade laborationer, och det är återigen samma med konsten.

Teatrarna går på knäna

Sittande regering lovade innan valet att de skulle satsa mer på kultur och mer på de fria grupperna. Jag tror de flesta människor skulle tolka det som att ni ville satsa mer pengar på kulturen och det tyckte svenska folket var bra. Det var en av de frågor ni vann valet på.

Har det blivit så? Nix pix. Tvärtom. Vi har nu i praktiken mindre pengar att röra oss med, det har alltså skett en sänkning av kultur-

anslagen i den praktiska verkliga verkligheten. Dessutom slår de nya A-kassereglerna sönder möjligheterna för mig att mellan anställningar stämpla. I dagens läge, med de nya reglerna, har jag över huvudtaget inte råd att stämpla så jag arbetar året runt. Och jag är ändå lyckligt lottad. Jag har ju jobb.

Teatrarna går på knäna. Alla verkar rädda. De fria gruppernas anslag stryps i praktiken, det finns ingen kompensation för moms, hyreshöjningar eller pensioner. Samma sak med institutionerna, med Dramaten och Operan som eventuella undantag. Stadsteatern får trots publikrekord och enorma arbetsinsatser av alla sina anställda mindre pengar. Nya pensionsräkningssystem gör att det blir svårare för institutionerna att anställa oss frilansare.

Det blir färre och färre fria grupper, snart kanske alla är borta. Ta Sankt Eriksgatan som exempel, hur den såg ut i slutet av 80- början på 90-talet. Där fanns en massa teatrar. De teatrarna har inte flyttat, de har försvunnit. I de stora fantastiska för teater och andra publika verksamheter byggda lokalerna finns nu tjugiga företag som har råd att betala marknadsmässiga hyror. Men en matvaruaffär behöver inte en salong med bra akustik för 100-200 personer, vilket lokalen var byggd för. Det kan man kalla olika saker, men det är resursslöseri. Det går att jämföra med hur kyrkorummen användes under värsta Sovjettiden. I Östeuropa och Ryssland användes de då som spannmålslager. Det handlar om pengar säger ni. Jag tror inte det, det handlar om hur vi använder våra resurser. Och det är inte särskilt bra rent logiskt att använda teaterrum som mataffär. Det är oförnuftigt och visar hur lågt kulturen står i dagens samhälle. Lika lågt som Gud under Stalin. Det visar att det inte handlar om pengar utan om ideologi, om politik.

Vem som fuskar

Frilansande människor i Teaterförbundet, de som är anslutna till A-kassan, har blivit påhoppade för att vi fuskar. Vi stämplar alldeles för mycket.

Våra löner ligger oerhört lågt, särskilt på de fria grupperna och står rätt så still. En normal lön på frigrupp är 18 000 kr i månaden. På

institution mellan 20 och 30. De flesta i vårt förbund har höga studielån. Vi frilansare står utanför nästan alla trygghetssystem. Ändå ställs orimliga krav på lönsamhet från vår sida. Vi har inte någon anledning att vara lojala mot denna regering. Vi tjänar inget på det. Det är inte marknadsmässigt för oss att vara lojala. Ändå är vi det. För vi är lojala mot vår publik och vårt samhälle. Det fuskas väldigt lite.

Några av mina kollegor är operasångare. De uppträder ofta för Sveriges rikaste människor. På fina fester och olika events. De får nästan alltid frågan om de vill ha betalt svart eller vitt. Mot sina arbetsgivares önskan begär de vitt och tvingas förklara för dessa våra rikaste att de faktiskt lever på detta. Att det är ett yrke att vara operasångare. Att de har barn. Att de kommer att gå i pension. Om och om igen får de förklara detta. Dessa olika företagsledare och liknande anklagas aldrig för fusk. Fast det är det de gör. De fuskar.

Vi kulturarbetare fuskar nästan ingenting skulle jag vilja säga, det går nämligen inte. A-kassereglerna är skittuffa och sjukskrivna kan vi inte vara. Skattefusket är inte särskilt utbrett, vi har nämligen för små inkomster. Så det går inte. Att fuska.

Kräver mer respekt

»Men det här med A-kassan, det är väl bra att inte så många stämplar? Det är ju ovärdigt.« säger Lena Adelson Liljeroth. Men vad ska vi göra istället? Man kan ju tänka sig att borgarna som påstod att de ville satsa på kultur skulle förbättra förutsättningarna för kulturarbetarna. Till exempel utöka TeaterAlliansen så att den gäller alla medlemmar i TF, eller skapa särskilda kulturlönepotter eller på något annat sätt underlätta för våra yrkesgrupper.

Anders Borg har gett ett intressant förslag, att vi arbetar inom hemtjänsten. Det var alltså det regeringen menade när den sa att den skulle satsa på kultur. Retoriken är milt sagt långt ifrån praktiken när det gäller vår folkvalda regering. Kan ni föreställa er att Anders Borg säger samma sak till alla forskare? Dessutom finns ju inte dessa vårdbiträdestjänster. Eller är det någon som sett några skyltar eller annonser nånstans där det står »Kom hit och arbeta«. Jag har inte gjort det.

Eller har ni nånsin hört talas om någon arbetsgivare som tycker att det är helt okej att jag kanske kommer, det vill säga om jag inte får något jobb inom mitt yrke. Nej. Så går det ju inte till. Jag vet inte vad det är för konstig fri fantasi Anders Borg pratar om när han säger att vi skådespelare ska arbeta inom hemtjänsten när vi är utan anställning. Jag skulle kunna förstå det om det verkligen var kris inom hemtjänsten. Att det inte gick att uppbringa ett enda utbildat vårdbiträde i hela Sverige. Men så ser det ju inte ut. Anders Borg gör det väl enkelt för sig när han uttrycker sig på det viset, nästan obildat. Eller är det bara ett sorts tankefusk, han kanske inte vet vad det är att vara vårdbiträde. Eller skådespelare. Jag kräver lite mer respekt av en folkvald minister än vad han visar. Det är ju ändå vi som betalar din lön. Har ni kanske glömt det, ni politiker, att det är vi som betalar er lön. Inte marknaden.

Varför denna hetsjakt?

Just nu pågår en sorts utsvältning av fritt utövande konstnärer. Jag kan inte hjälpa att jag undrar varför. Varför denna hetsjakt? Teaterförbundet har idag inte ens 9000 medlemmar. Jag tycker att Sverige borde ha råd med oss. Det är ju ändå högkonjunktur. Vissa saker i ett samhälle kostar. Omsorg, vård, skola och kultur kostar. Det är vad demokrati kostar. Eller vill ni inte längre ha demokrati? Ska vårt samhälle inte längre vara demokratiskt, civiliserat, kultiverat?

Odlingar måste skötas om

Kultur. Ordet kommer från latinet och betyder odling. Om man ska odla något behöver man först planera. Ta reda på vilken jordmån det är, om det blåser eller är lä, i vilket väderstreck grödan man vill ha trivs i. Sen måste man gräva, gödsla och dränera. Så ett frö. Och vattna. Och gödsla. Och hålla undan ogräs. Och fortsätta gödsla och vattna.

Er oerhört aggressiva kulturpolitik gör ingetdera. Ni sätter oss i en öken och förväntar er att det ska grönska och blomma av sig själv. Det kommer inte att ske. Så ser inte verkligheten ut.

Om vi vill att vårt samhälle ska vara en grönskande trädgård kostar

det. Tid, möda och pengar. Ja, vissa saker kostar helt enkelt. Det är inte mer med det. Det är, som sagt, vad demokrati kostar. Om ni inte vill ha demokrati tycker jag att ni ska tala om det. Så får vi se om ni blir omvalda. Er kulturpolitik är fattig och mycket pinsam. En kulturens mörka medeltid.

Jag hoppas och tror att detta är ett lågvattenmärke. Ni svälter ju ut oss.